

Medyanın Ulusal Kimlik İnşası Süreçlerinde Rolü/İşlevi: Tacikistan Örneği

Hülya ÖZKAN-RIGIDERAKHSHAN¹

Öz

Sovyetlerin himayesinde diğer ulusların etkisinden kurtulmak için kendi ulusal kimlik inşa sürecini başlatan Tacikler, 1920'li yılların başından itibaren yeniden bir "öze dönüş" süreci içine girmişlerdir. Çalışmada Tacikistan'ın tarihsel olarak içinden geçtiği süreç ele alınmış ve ulusal kimlik inşası sürecinde temel başvuru kaynakları olan dil ve tarihleri irdelenmiştir. Bu bağlamda Taciklerin ulusal kimlik inşasına yoğunlaşılan 1920-1930 yılları arasındaki yayınlar incelenmiş ve söz konusu süreçte dil ve tarih temelli bir kimlik oluşumu için medyanın etkin bir araç olarak kullandığı saptanmıştır. Tacikistan'ın Büyük Horasan'dan kalan bir parça olduğunu savunan Tacikler, Farsça dili üzerinden bir aidiyet oluşturmaya çalışmışlardır. Farsça ve Samani Devleti'ni referans alarak tarihi kimliklerini güçlendirmeyi amaçlayan Tacikler, bölgenin kadim halkı oldukları iddiasını dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde vurgulamışlardır. Bu yaklaşım doğrultusunda Tacik dilinde (Farsça) gazeteler yayımlamaya başlamışlardır. Söz konusu dönemde Farsça dilinde yayımlanan *Danesh ve Amuzegar*, *Avaz-e Tacike Kem Begel* ve *Danesh-Binesh (Rehber'e Danesh)* neşriyeleri incelenmiş ve bu yayınlarda sıklıkla Tacik dili, Tacik tarihi ve kültürüne ilişkin konuların ele alındığı, ulusal bilincin uyandırılması hususunda medyaya önemli bir rol atfedildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tacikistan'da Medya, Ulusal Kimlik ve Matbuat, Tacikistan'da Gazeteler, Tacikistan'ın Ulusal Kimliği

The Role/Function of the Media in the National Identity Construction Process: The Case of Tajikistan

Abstract

Tajiks, who started the process of building their own national identity to get rid of the influence of other nations under the auspices of the Soviets, entered a "return to essence" process again from the beginning of the 1920s. In this study, the historical process of Tajikistan was taken and the language and history, which are the main reference sources in the process of national identity construction, were examined. In this context, the publications between the years 1920-1930, which focused on the construction of the national identity of the Tajiks, were examined and it was determined that the media was used as an effective tool for the formation of a language and history-based identity in the said process. The Tajiks, who defended that Tajikistan is a part of Greater Khorasan, tried to create a sense of belonging through the Persian language. Tajiks, who aimed to strengthen their historical identity by taking Persian and Samani State as a reference, emphasized the claim that they were the ancient people of the region in various newspapers and magazines of the period. In line with this approach, newspapers in Tajik (Persian) began to be published. The newspapers *Danesh and Amuzegar*, *Avaz-e Tacike Kem Begel*, *Danesh-Binesh (Rehber'e Danesh)* published in Persian during the said period were examined, and the media was an effective tool for raising national consciousness, with publications on the Tajik language, Tajik history, and culture in the newspaper content was found to be used.

Key Words: Media in Tajikistan, National Identity and Press, Newspapers in Tajikistan, Tajikistan's National Identity

Atf İçin / Please Cite As:

Özkan-Rıgıderakhshan, H. (2022). Medyanın ulusal kimlik inşası süreçlerinde rolü/işlevi: Tacikistan örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1126-1136.

Geliş Tarihi / Received Date: 20.10.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 26.01.2022

¹ Dr. Öğr. Üyesi - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, hulya.ozkan@asbu.edu.tr

 ORCID: 0000-0003-4827-664X

Giriş

Kitle iletişim araçları geçmişten bugüne ulus devlet inşa sürecinde, ulusal sınırlarda devletin hegemonyasının arttırılması ve halkın katılımına dayanan yönetim biçimlerinin ortaya çıkması gibi gelişmelerde kilit bir rol oynamıştır. Ulusçuluk konusunda kaleme alınmış klasik metinlerde de kitle iletişim araçlarının ulus inşa süreçlerinde kimliklerin şekillenmesi, kurumsallaşması ve yaygınlaşmasında etkin bir rol oynadığı belirtilmektedir. Ulusçuluk çalışmalarının önde gelen isimlerden olan Anderson, medyanın ulusal kimlik inşa süreçlerinde birincil ve temel faktör olduğunu ifade etmiş ve kapitalist yayıncılık ile ezellik/kadimlik düşüncesinin oluşumu desteklenmiştir (Anderson, 19, s. 60).

18. yüzyılda ilk aşamada ulusalcılık fikri kültürel, folklorik bir biçimde kimlik kazanırken, 19. yüzyılda ulusal duygular insanları aynı yönetim çatısı altında yönetilmeye sevk eden telkin edici bir arzuya dönüşür. 20. yüzyıl ile birlikte ise ulusalcılık kitlesel desteğin söz konusu olduğu bir hal almıştır. Medyanın mekn ve zaman sınırlarını giderek ortadan kaldırmaya başlaması olaylar karşısında insanların eşzamanlı olarak tahayyül etmesini koordine edebilmiş ve dolayısıyla temsiller ortak duyu yaratacak biçimde deneyimlenebilmiştir. 20. yüzyılın başında Sovyetlerin kontrolü altında Orta Asya’da kurulan devletlerden biri olan Tacikistan’ın ulusal kimlik inşa süreci için de kitle iletişim araçları ortak ulusal duyu ve bilincin oluşturulmasında etkili mecralar olmuştur.

Orta Asya’da yaşayan etnik kökenler göz önünde bulundurulacak kurulan yeni ulus devletler, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını ilan edebilmişlerdir. Sovyetlerin okşyle komünist kimlik dayatması ortadan kalkmış ve kurulan bu yeni devletler ulusal kimliklerini inşa ederken kendi geleneklerine ve tarihlerine hızlı bir dönüş yapmışlardır. Benzer durum Tacikistan’da da yaşanmıştır.

Tacikistan’ın ulusal kimlik inşasında matbuatın rolü ve Tacikistan ulusal kimliğini oluşturan faktörlere dair alanyazın incelendiğinde Gisu Cihangiri, Abdulmumin Kudbuldin, Muhammed Can Shukurov, Larisa Nicholayova gibi araştırmacıların yayınları ön plana çıkmaktadır. Gisu Cihangiri, “Pishderamedi Ber Ter’e Hoviyete Milliye Taciki 1920-1930” başlıklı çalışmasında, 1920-1930 yılları arasında Tacikistan ulusal kimlik inşa sürecini incelemiş ve Tacikistan ulusal kimliğini oluşturan faktörleri saptamayı amaçlamıştır. Cihangiri çalışmasında dönemin Tacik aydınlarının kimlik inşası sürecinde Farsça’ya atfettikleri öneme, tarihsel olarak Samani Devleti’ne yapılan göndermelere dikkat çekmiştir.

Abdulmumin Kudbuldin, Tacikistan matbuatında dinin temsili konusunda araştırmalar yapmıştır. Bu hususta dikkat çeken çalışmalarının başında “*ayegabe Din Der Matbuate Tacikistan* (Tacikistan Matbuatında Dinin Yeri)” başlıklı makalesi gelmektedir. Abdulmumin Kudbuldin alışmasında Sovyet dönemi Tacikistan matbuatını incelediğinde dini temsillere ilişkin herhangi bir içeriğe rastlamadığı sonucunu paylaşmıştır. Kudbuldin’in belirttiği üzere, Tacikistan medyasında dini ögelerin temsili 1990’larla birlikte görmek mümkündür. Bu değişime zemin hazırlayan etken; Taciklerin kendi dillerinde yayınlara yapmaya başlamaları olmuştur. Söz konusu dönemde yayınlanmaya başlayan *Ferbeng* (Kültür) dergisinde Mevlana’nın Mesnevisini konu alan yazılara ve manevi değerlere dair metinlere yer verilmeye başlanmıştır. Ayrıca İlim ve *Hayat* dergisi de hemen her sayısında Kur’an ayetlerinin Farsça tercüme ve tefsirlerine yer vermiştir. *Edeb* dergisi ve *Sedaye şark* (Doğu’nun Sesi) dergilerinde ise Sovyet döneminde yasaklı gazel ve edebi metinler -çoğunluğu Hafız şirazi ve Mevlana’ya ait eserler- neşredilmeye başlanmıştır (Kudbuldin, 2007, s. 59-66).

Muhammed Can S. Shukurov, “*Costarha: Derbareye Zeban, Edeb ve Ferbenge Tacikistan*” başlıklı çalışmasında geçmişten bugüne Tacikistan’da alfabe değişikliklerinin Tacikistan yayın hayatı üzerindeki etkisini incelemiştir. Shukurov alışmasında, Taciklerin kendi kültürlerini muhafaza etmek için Tacik dilini resmi dil hüviyetine kavuşturmaları gerektiğine işaret etmiştir. Shukurov’a göre, Tacik dilinin resmi dil olmaması Taciklerin kendi tarihlerinden uzak kalmalarına, tarih bilincini yitirmelerine sebebiyet vermiştir (Shukurov, 2003).

Larisa Nicholayova ise, *Tacikistan (Tebemulate Siyasi İctumayi der Yek Sed Sale Ekbir)* başlıklı çalışmasında Sovyetlerin kültürel devriminin Tacikistan sineması, tiyatrosu, matbuatı ve sanatı üzerindeki etkisini incelemiştir. Nicholayova, Sovyetlerin bu değişimi ile Tacikistan’da yeni bir entelektüel dalgaya ortam hazırlandığını ifade etmiştir.

Bu çalışmada medyanın ulusal kimlik inşası sürecindeki rolü Tacikistan’da yaşanan süreç üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda medya ve ulusal kimlik inşası ilişkisi üzerinde durulmuş, ardından ise Tacikistan’da medyanın söz konusu kimlik inşasında nasıl araçsallaştırıldığı dönemin önde gelen yayınları üzerinden incelenmiştir. Alanyazın taraması sonucunda 1920-1930 yılları arasında yoğun olarak ulusal kimlik üzerine

odaklanıldığı bu sebeple dönem gazete ve dergilerinde ulusal kimliği oluşturan bileşenlerin konu edinildiği saptanmıştır. Tacikistan'ın önde gelen tarihçilerinden Nehman Nehmetov ve Babacan Gafurov (Bobojon Ghafurov) gibi isimlerin fikirleri üzerine temellendirilen bir “öze dönüş” refleksi dikkat çekicidir.

Çalışma kapsamındaki dönem gazete ve dergilerin yer verilen yazılar, kategorizasyonun ve temalandırmanın esas alınarak çözümlemenin yapıldığı betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analizde çalışmada yanıtı aranan sorularla ilişkili olarak belirlenen temalar çerçevesinde neden-sonuç ilişkileri kurulup, veriler işlenmekte ve bulgular yorumlanmaktadır. Bu doğrultuda betimsel analiz yöntemiyle çözümlenen metinlerde yazarların ulusal kimliği ilişkilendirdikleri kavram ve bağlamlar irdelenmiştir.

Çalışma kapsamındaki metinlerde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ulusal kimlik inşası sürecinde matbuata atfedilen rol nedir?
2. Taciklerin ulusal kimliklerini dayandırdıkları tarihsel arka plan hangi temeller üzerine inşa edilmiştir?
3. Ulusal kimlik inşası sürecinde dil (Farsça) ile kurulan ilişki nasıl olmuştur?
4. Ulusal kimlik inşası sürecinde eğitim kurumları ve yayıncılık faaliyetlerine dair dönem yazarları, aydınları ne tür değerlendirmelerde bulunmuşlardır?

Yanıt aranan sorularla ilişkili olarak “ulusal kimlik ve medya”, “ulusal kimlik ve dil-alfabe”, “ulusal kimlik ve tarih bilinci”, “ulusal kimlik ve eğitim” temaları oluşturulmuştur. Böylelikle sıralanan temalara dair metinlerde yer verilen ifadeler tahlil edilmiştir.

Söz konusu sorulara yanıt aranarak çözümlenen metinlerde Taciklerin kökenlerini Samani Devleti'ne dayandırdıkları bir tarihsel arka plan ve Farsça dili ile kurulan sıkı ilişki ön plana çıkmaktadır. Medyada dil ve tarih ekseninde bir ulusal kimlik imajı oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ulusal kimlik inşası için birer ideolojik aygıt görevi yüklenen gazetelerde Taciklerin tarihleri, dilleri ve kültürlerine ilişkin halkı bilgilendirici yazılara yer verilmiş ve gazeteler aracılığı ile ulusal bilincin uyandırılması amaçlanmıştır.

Gazeteler aracılığı ile öğretmenlerin bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesi amaçlanmış ve öğretmenlerin Taciklerde okur-yazar oranının yükseltilmesi için harekete geçmelere gerektiği sıklıkla gazetelerde gündeme getirilmiştir. Dönem gazeteleri aynı zamanda Tacik kimliğini reddeden uluslara karşı bir mücadele alanına dönüştürülmüş ve tarihsel Tacik kimliğine karşı çıkan eserlere yönelik reddiyeler kaleme alınmıştır.

Medya ve Ulusal Kimlik İnşası

“Ulusal kimlik” kavramı çok boyutlu bir doğa arz etmesi itibariyle birbirinden farklı tanımlar içermektedir. Smith, ulusal kimlik kavramını “kolektif kültürel kimliğin bir türü” şeklinde tanımlarken, ulusal kimliğin özelliklerini ise, tarihi bir toprak/ülke/yurt, tarihi hafıza ve mitler, söz konusu topluluğun tüm fertleri üzerinde geçerli olan yasal haklar ve görevler, kitlesel kamu kültürü ve topluluğun bütün fertleri için serbest hareket imkânına sahip olunan ortak bir ekonomik yapı şeklinde sıralamıştır (Smith, 2010; Smith, 1994, s. 31-32). Ulusal kimlik, ulusal devlet fikrini temellendiren görüşlerin bir ürünü olmakla birlikte ulus devlete karşı bağlılığın inşa edilmesi, aktarılması ve somutlaştırılması ile anlamlandırılır. Dolayısıyla ulusal kimlik bir toplumun stratejik düzeyde inşa edilmiş bir kimlik biçimi şeklinde ifade edilebilmektedir (Schlesinger, 1994, s. 290).

Ulusal kimlik inşa edilirken çoğunlukla diğer uluslar ile bağlantılı olarak oluşmaktadır. Devletlerin sahip oldukları ulusal kimlikler tarihsel, toplumsal ve kültürel koşullar içerisinde değişkenlik gösterebilmektedir. Böylelikle bu kimlikler kesintisiz bir etkileşim içerisinde dirler. Uluslar arasındaki kriz ve değişim süreçlerinde sözü edilen etkileşim yoğunluk kazanmaktadır. Zira devlet kimliği ilişkisel bir özellik taşıması nedeniyle toplumsal süreçlerde diğer aktörlerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda belirlebilir ya da değişkenlik gösterebilir. Kimlikler de karşılıklı işleyişlere bağlı ve kurulu bir yapısal içkin koşullarda kurumsallaşmaktadırlar (Hopf, 1998, s. 177-200).

Ulusal kimlik ritüelleşmiş sembollerle donatılmış kolektif bir bilinç olarak, gerçeğin ve kurgunun bir arada şekillendirdiği köken anlatısı üzerinden inşa edilir. Bir ulusu diğer uluslardan ayırt edici özellikleri oluşturmak ulusal kimlik inşa sürecinin başat faktörlerindedir. İnsanın kolektif ya da bireysel kimlik arayışını değişen dünyada güvenli bir liman arayışı şeklinde ifade eden Harwey, üst üste yığılmış mekânsal imgeler kolajı içinde insanın konumunun kimliği önemli hale getirdiğini ve kimliğimizin kendimizi başkalarından nasıl ayırdığımızda belirleyici olduğunu ifade etmiştir (Harwey, 1999, s. 337). Hem geçmişe hem de geleceğe ait

olan kolektif/kültürel kimlikler, mevcut sembol ve fikirler ile ilişkili olarak sürekli bir yeniden üretilme süreci içerisinde (Larrain, 1995, s. 223).

Geçmişten bu yana ortak bir köken tarihinin inşasında, geçmiş-gelecek ilişkisinin kurulmasında ve kimlik inşasında etkili bir araç olarak medyaya başvurulur. Medya, ulusal kimliğin tanımlanması, geniş kitleler üzerinde etki yaratılması ve varlığının devam ettirilmesinde merkezi bir role sahiptir. Anderson ulusal bilincin medya araçları vasıtasıyla geliştirilmesinde üç farklı yola işaret etmiştir. Bu yollardan ilki medyanın yerel dil ve Latince arasındaki iletişim kanallarını açık tutmada, kitleler ve elitler arasında yaptığı aracılık işlevidir. İkinci yol olarak baskı kapitalizminin basılmış kitaplar aracılığı ile dile kalıcılık ve çok sayıda üretebilme imkânı sağlamasıdır. Böylelikle ulusalcı mesajlar/içerikler tarihsel dokümanlar saklanıp daha sonra başvurularak ulusun öznellik fikri desteklenmiştir. Bir diğeri yol olarak ise baskı kapitalizmi iktidar diline katkı sağlamıştır (Anderson, 1995, s. 54- 56).

Medyada yer alan anlatıların ulusal kimliği yücelttiği yaklaşımını savunan sosyolog Karl W. Deutsch, modern iletişimin gücü sayesinde ulusal fikirlerin başarı kazandığını belirtmiştir. Ulusalcılığın kültürel olarak yine iletişim sahası içerisinde/aracılığıyla yayılabildiğini savunan Deutsch'a göre, iletişim sistemlerinin aktardığı anlatıların, elitlerin çıkarlarının iletilmesiyle modern ulusal kimlikler şekillendirilir ve iletişim süreçleri kültürlerin, toplumların ve hatta fertlerin kişisel tutarlılıklarının temelini oluşturur (Deutsch, 1966,

Ulusal kimlik inşasında iletişim toplumsallaşmayı elverişli hale getiren atmosferi oluşturur. Böylelikle oluşan toplumsal yapı ortak bir amaca, ulus oluşumuna sevk edilir. Dolayısıyla medyanın ulus devletlerin gelişmesinde ve kolektif kimliğin oluşmasında kilit bir rol oynadığı söylenebilir (Schlesinger, 1994, s. 266). Ulus fikri medya aracılığı ile aşına kılınıp, ulusun pozitif imajları ve çıkarları sürekli bir biçimde yeniden üretilmektedir. Ortak bir kamuoyu oluşturulması ve özellikle ortak bir kitle kültürü, halkı bir arada tutacak ortak bir anlayışın yaygın kazandırılması medyanın öncelikli işlevleri arasında olmuştur (Smith, 1994, s. 27).

Medyanın hemen her alanda etkinlik göstermesi, kamusal alan dışına da müdahil olabilme özelliği, medyayı ulus inşa süreçlerinde başvurulmuş birincil alan/araçlardan kılmaktadır. Medyanın gündem belirleme gücü ile olağan ve olağanüstü hemen her dönemde ulusçuluğun inşası açısından gerekli sembol ve söylemlere sıklıkla atıfta bulunulmuştur. Ulus ideolojisinin oluşmasında ihtiyaç duyulan "biz" ve "öteki" ayrımı medya üzerinden halka aktararak ulusal kimliğine dair aidiyet duygusu pekiştirilir.

Tarihsel olarak medyanın ulusal kimliklerin inşasında oynadığı rol incelendiğinde 18. yüzyılda yayınlanan pek çok gazetenin yerel toplulukların oluşmasında etkin roller oynadığı, 19. yüzyılda ise gazetelerin okuyucularının ulusal bir kimlik inşa süreçlerini destekleyici roller üstlendikleri anlaşılmaktadır. Fransız İhtilali'nde halkın sürece dahil olması medyanın da katılımının nedeni ve aynı zamanda sonucu olmuştur. Benzer durum için Amerikalıların İngilizlere karşı verdikleri mücadele süreci için de söz konusudur. Amerikalılar arasında bağımsızlık fikrinin yayılmasına zemin hazırlayan hareket gazeteler ve kitaplardan beslenen bir harekettir. Söz konusu bağımsızlık sürecinde yayınlanan gazeteler aracılığı ile ulusal ve politik bir kültür yaratılmıştır (Burke ve Briggs, 2004, s. 119).

Ortadoğu'da inşa edilen ulusal kimliklerin tarihsel arka planında yine medya önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Örneğin Afganistan'da Jön Türklerin modernleşme fikirlerinden etkilenen Mahmud Terzi, Afgan ulusal bilincin oluşturulması konusunda basını etkin bir araç olarak kullanmıştır. Hakeza, İran'da modernleşme sürecinin ilk evrelerinde özellikle gazeteler en etkin mecralardan biri olarak kullanılmıştır. Dönemin yayın organları incelendiğinde modernleşme ve ulusal kimlik eksenindeki fikri hareketlerin faaliyetlerini anlamak olanaklı hale gelmektedir. Dönemin İran medyası fikri açıdan bir etkileşime de ortam hazırlamak aşamasında dünyadaki gelişmelerden örnekler sunarak halkı hem gelişmelere dair bilgilendirmiş hem de bir değişimin gerekliliği görüşüne zemin hazırlamıştır. Türkiye'de de benzer bir süreç söz konusu olmuştur. Ulusal kimlik inşası sürecinde Kuvayı Milliye fikrinin ve faaliyetlerinin Anadolu'ya yayılmasında kitle iletişim araçları önemli bir rol oynamıştır.

Tacikistan'da Ulusal Kimlik İnşası Süreci

Çok etnili bir yapıya sahip olan ve uzun yıllar Sovyet egemenliğinin altında kalan Tacikistan'ın bugünkü sınırları güneyde Afganistan'a, kuzeyde Kırgızistan ve Özbekistan'a, batıda ise Çin'e kadar uzanmaktadır. Taciklerin bir kısmı ise Tacikistan dışında; Özbekistan'ın Semerkant, Buhara ve Hive şehirleri ile Afganistan'ın Herat şehrinde yaşamaktadırlar (Shukurov, 2003, s. 7). Afganistan ve Çin ile komşu olması

Tacikistan'ın Orta Asya'daki jeostratejik önemini arttırmıştır. Tacikistan'ın kuzeyindeki sıra dağlar ve ülke sınırları içerisindeki nehirler de Tacikistan coğrafyasını bölge nezdinde önemli kılmaktadır.

Sovyetlerin egemenliğinde Ortodoks Rus kültürünün etkisi altında kalan Orta Asya cumhuriyetleri, Sovyetlerin çöküşüyle birlikte kendi kültür ve medeniyetlerine hızlı bir geçiş yapmışlardır. Tacikistan da söz konusu süreçte ulusal kimliğini inşa etmek için kendi tarihsel geçmişine yönelmiştir. Ulusal kimlik inşası sürecinde Farsça dil havzası üzerinden bir aidiyet kurmayı amaçlayan Tacikistan, geçmişini ise Samani Devleti'ne dayandırmıştır (Ferecirad ve Derkhor, 2009, s. 109-114).

Farsça dili ve Büyük Horasan üzerine temellendirilen tarihsel kimliklerini güçlendirmeyi amaçlayan Tacikler, Samani Devleti ile tarihsel bir ilişki kurarken Büyük Horasan'ın önde gelen tarihi isimlerine; Ebû Nasr el-Fârâbî, Muhammed bin Mûsâ el-Harezmi, İbni Sina (Ebu Ali Sina), Ebu Abdullah Cafer ibn Muhammed Rudekî, Beyazıd Bestami, Ebû Bekir Muhammed bin Zekeriyâ er-Râzî, Muhammed bin Cerîr Taberî ve Fezil İbni Eyyaz gibi isimlere atıfta bulunulmuştur (Grousset, 2000, s. 70). Tacikistanlı dilbilimciler ve hukukçular Farsça'nın artık Tacikistan'ın resmi dili olması gerektiğini belirten bir manifesto yayınlamışlardır (Shukurov, 2003, s. 11-12).

Tacik dili ve kültürüne katkı sağlayan şahısların isimleri çeşitli şehirlere verilmiş, şehir meydanlarında bu şahısların fotoğrafları aşılmış ve anıtları dikilmiştir. Örneğin Fars şiirinin önde gelen isimlerinden Rudeki, Taciklerin tarihi şahsiyetlerinden kabul edilir. Rudeki'nin Samani Devleti'nin bir şairi olması Taciklerin Rudeki'yi sahiplenmelerinin önemli nedenlerindedir (Ferecirad ve Derkhor, 2009, s. 109-114). Rudeki'yi anma yıl dönümü ve merasimleri de Fars dili ile ulusal kimliğin güçlendirilmesinin önemli göstergelerindedir.

Tacikistan'da ulusal kimlik inşasının yoğunluk kazandığı 1923-1928 yılları arasındaki süreçte okullarda okutulmak üzere Farsça dili ile kaleme alınan kitaplar hazırlanmıştır. *Bilgi Anahtarı, Tacik Dilinin (Farsça) Alfabeti, Tacik Alfabeti, Bilgi Baharı, Eğitim* gibi kitaplar halka Farsça eğitimin verilmesi için hazırlanan önde gelen eserlerdir (Nicholayova, 2001, s. 226-230). Farsça dili aracılığı ile kültürel bir devrim amaçlayan Tacikler ulusal kimlik inşa ederken kitle iletişim araçlarından etkin bir biçimde yararlanmışlardır. Söz konusu dönemde yayınlanan neşriyelerde ulusal bilincin uyandırılması için çeşitli makaleler kaleme alınmıştır.

Tacikistan'da ulusal kimlik inşa edilirken, tarihçiler çok önemli roller oynamışlardır. Bu hususta özellikle Nehman Nehmetov ve Babacan Gafurov Taciklerin etnik kökenlerini Samani Devleti'ne dayandırdıkları eserler neşretmişlerdir. "*Samani Devleti ve Horasan*" başlıklı eserinde Nehman Nehmetov, Samanilerin Maveraünnehir'in şehirleşme sürecini ele almıştır. Nehmetov, Tacik etnik grupların siyasal sınırlarını odağına alarak sosyal ve ekonomik ilişkileri sınıf çatışma ekseninde değerlendirmiştir. Nehmetov da ulusal kimlik inşası için Tacik dilinin önemine dikkat çekmiştir. Babacan Gafurov ise "*Tacikhan: Tarikhe Kadim ve Gurune Vosta*" başlıklı eseri Tacikistan'ın devlet-millet inşasında başvurulan temel kaynakların başında gelmektedir. Tacikistan'ın ilk cumhurbaşkanı olan İmam Ali Rahmanov, Gafurov'un bu eserinin Taciklerin ulusal kimlik inşa sürecindeki önemine dikkat çekerek, benzer eserlerin kaleme alınması gerektiği hususunda Tacikistanlı tarihçilere telkinde bulunmuştur (Herevi, 2020, s. 257-279).

Tacikistan'ın bağımsızlık kazanma sürecinin ardından belirlenen Tacikistan ulusal bayrağı incelendiğinde de ulusal kimliğe göndermede bulunan çeşitli göstergeler ön plana çıkmaktadır. Üstte kırmızı, ortada beyaz ve altta ise yeşil renkli yatay 3 şeritlerden oluşan Tacikistan bayrağında ortada beyaz şerit üzerindeki 7 yıldız ülke tarihinin 7 önemli bölgesi olan Sogd, Zerevşan, Hisar, Reşd, Vekhs, Bedekhşan ve Khatlan'ı temsil etmektedir. Ayrıca yine beyaz şerit üzerinde 7 yıldızın çevrelediği taca yer verilmiştir. Bu taç Samani İmparatorluğunun kurucusu İsmail Samani'nin tacını temsil etmektedir (Shozimov ve Gemberpour, 2005). Kırmızı şerit Tacikistan halkının bağımsızlığını kazanmak için canını ve kanını feda etmesini simgeler. Beyaz, halkın umut ve arzularını temsil ederken, yeşil renk ise Tacikistan tarımını temsil eder.

Tacikistan ulusal kimlik inşa sürecinde dinsel sembollere fazla yer verilmemiştir. Dinsel unsurlardan ziyade tarihsel ve dilsel unsurlar daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Dini kurumlar da geçmişten bugüne devlet kontrolünde olmuştur. Siyasal sistem de seküler, laik bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla seküler partiler muhafazakâr partilere kıyasla daha avantajlı bir pozisyona sahip olabilmektedirler. Bununla birlikte halkın dindar olması din ve mezhep gibi faktörler devlet-millet arasına mesafe koyabilmektedir (Gevvam ve Muhammed, 2009, s. 229-261). Zira laik bir yönetime, uzun yıllar süren ateist propagandaya, baskı ve yasaklamalara rağmen Tacik halkı İslam'a bağlılığını devam ettirmiştir.

Tacikistan'da Medyanın Ulusal Kimlik İnşası Sürecinde Rolü

Tacikler, Sovyetlerin himayesinde olduğu süreçte Özbeklerden bağımsız bir yapıya kavuşmak için 1920'lerin başında ulusal kimliklerini inşa etme sürecini başlatmışlardır. Tacikler ulusal kimliklerini inşa etme yönündeki çalışmalarını sürdürürken Farsça dilinde gazeteler yayımlamaya başlamış ve böylelikle Tacik halkını Tacik dili (Farsça) ve etnik tarihi konusunda bilinçlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmalar kapsamında Tacik aydınlar 1924'te Avaze Tacike Kem Begel, 1926'da Danesh ve Amuzegar ve 1927 yılında ise Danesh-Binesh neşriyeleri/gazetelerini yayınlamışlardır (Dudoignon'dan aktaran Cihangiri, 2017).

Avaze Tacike Kem Begel, Danesh ve Amuzegar, Danesh-Binesh'de yer verilen yayınlar incelendiğinde sıklıkla vatan, Tacik dili, Tacik kimliği, Tacik kültürü gibi konulara ilişkin bilgilendirici yazıların kaleme alındığı görülmektedir. Bu gazetelerde yer verilen yazılarda Sovyetlerin tepkisini çekmemek için yazarlar sıklıkla Farsça yerine "Tacik dili" ifadesini kullanmışlardır. Yine aynı süreçte ulusal bir bilinçlenmenin sağlanabilmesi için Tacik öğretmenler köylere giderek halk ile yüz yüze görüşmelere gerçekleştirip gazetelerin de konu edindiği dil ve tarih meselelerine dair halkı bilgilendirmek için sosyal bir hareket başlatmışlardır. Ayrıca dönemin önde gelen aydınlarından Tacik edebiyatının babası kabul edilen Sedruddin Ayni, Ebul Kasım Lahuti Kirmanşahi, Nusretullah Mekhsun, Mumin Khocayov gibi isimler de ulusal bilincin uyandırılmasında önemli bir rol oynamışlardır (Cihangiri, 2017).

14 Aralık 1924'te Duşanbe'de kurulan Tacikistan Devrim Konseyi ulusal kimlik inşa sürecini başlatırken öncelikle Tacik etnik kökeni üzerine yoğunlaşmış ve "Nasıl Tacik Olundu?" sorusunu gündeme taşımıştır. Söz konusu süreçte yayınlanan neşriyelerde de "Nasıl Tacik Olundu?" sorusu etrafında kimlik inşa süreci şekillenmeye başlamıştır. Halk arasında ulusal bilincin uyandırılması, okuryazarlığın artırılması, yeni okulların kurulması gibi pek çok aşamada ortak hareket edilmesi için de dönemin basını önemli bir rol oynamıştır. Gazete ve haftalık yayınlar yalnızca gelişmelerin halka aktarıldığı araçlar olmamış aynı zamanda kültürel değerlerin de taşıyıcı bir mecra haline gelmiştir.

Dönem gazete ve dergileri ulusal kimliğin olgunlaştırıldığı alan olmakla birlikte aynı zamanda kimlik inşa sürecinde karşıt görüşlerin tartışılmasına da olanak sağlamıştır. Ön plana çıkan tartışma alanlarının başında aydınlanmacı bakış açısı çerçevesinde Tacik ulusal kimliği, sosyalist yaklaşım ekseninde Taciklerin bir arada bulunması ve kimlik inşa sürecinde karşılaşılan sorunlar gibi konular gelmektedir.

Yayımlanan gazete ve dergilerde Tacik kimliğini reddeden uluslara karşı başta Özbekler olmak üzere reddiyeler kaleme alınmış ve Tacik kimliği gazete, dergi yazarları tarafından tarihsel bir çerçeve çizilerek adeta savunulmuştur. Gazetelerde yer verilen yazıların başlıkları arasında "Biz Buyuz", "Bu Coğrafyadayız", "Hangi Bölge Bizçe Ait", "Her Bölgede Bir şey Ekiyoruz" gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır. Yazı başlıklarından da anlaşılacağı üzere yazarlar Tacikleri ulusal anlamda tanıtmaya ve tanımlamaya Taciklerin gündemi haline getirmeyi amaçlamışlardır.

Kimlik İnşasında Tarih Algısı: Avaze Tacike Kem Begel

Avaze Tacike Kem Begel, 25 Ağustos 1924'te Semerkant'ta ilk sayısı yayınlanan gazete haftalık olarak neşredilmiştir. Siyasi, sosyal ve edebi meseleleri konu edinen *Avaze Tacike Kem Begel*'in yayın yönetmenliğini Abdulkayyum Gorbi yapmıştır. *Avaze Tacike Kem Begel*'in hemen her sayısında Tacik tarihine dair yazılara yer verilmiştir. *Avaze Tacike Kem Begel*'in yayın içeriğinin Lenin'in kültürel siyaseti ile yakınlık gösterdiği söylenebilir. Neşriye yayın amacını cehalete, eğitimsizliğe, hurafelere, dine ve şeriata karşı mücadele etmek şeklinde açıklamıştır. *Avaze Tacike Kem Begel*, eğitimi yaygınlaştırmak ve halka "medeniyet ışığını" göstermeyi kendine şiar edinmiştir. Neşriyenin bir diğer öncelikli amacı ise Taciklerin sesini Sovyetlere duyurmak ve Tacikleri komünizm hakkında bilgilendirmek olmuştur. Zira neşriyenin yayın ekibinde yer alan yazarların hemen hepsi ideolojik olarak Sovyetlere yakın isimler olmuştur (Cihangiri, 2017).

Avaze Tacike Kem Begel'de yer alan İsmailzade imzalı "Bağ Der Etrafe Meseleye Taciki" başlıklı yazıda Taciklerin İran etkisinde kalarak Farsça'yı kendi anadilleri olarak kabul ettiklerine dair ortaya atılan iddialara yanıt verilmiştir. Ayrıca Taciklerin klasik bir edebiyatlarının olmadığı şeklindeki yorumlara da karşı çıkmıştır. İsmailzade, söz konusu eleştirilere; "Bugün bizim görevimiz (Taciklerin görevi), öncelikle Tacik millet olarak tarihsel varlığını ispatlamaktır. Sovyetlerin bayrağı altında Bağımsız Tacikistan vilayetini kurmak da öncelikli amacımızdır. Daha sonraki meselemiz ise dil meselesidir. Bu görev yalnızca bazı fertlerin değil tüm Tacik milletinin görevidir. Kendi bir iradesi ile Tacik bayrağının etrafında bir araya gelen Taciklerin görevidir." (İsmailzade, 1924, s. 4) açıklaması ile yanıt vermiştir. İsmailzade yazısında Taciklerin ulusal kimlikleri için dilin önemine işaret etmiş ve tüm Tacik milletini bu hususta sorumluluk almaya davet etmiştir.

Esedullah Kaşani, “*Mjile ve Tebrik*” başlığı ile kaleme aldığı yazısında söz konusu süreçte matbuatın önemine dikkat çekmek için “Gazete halkın dilidir. Işıltılı bir fanus gibi dünyayı gösterir ve zulme uğrayanlara adaleti getirir. Gazeteler yalnızlığın yoldaşdır. Gazeteler uyanışın kaynağı ve halka bilgi verendir. Yaşasın matbuat! Yaşasın eğitim!” (Kaşani, 1924, s. 4) şeklinde ifadeler kullanmıştır. Esedullah Kaşani’nin bu sözleri gazete yazarlarının basına yükledikleri işlevin anlaşılması ve basının ideolojik bir aygıt olarak ulusal kimlik inşa sürecinde etkin bir biçimde kullanılması gerektiği yönündeki görüşlerini açıkça ortaya koymaktadır.

Avaze Tacike Kem Begel’de yer alan “*Güenlerimiz*” başlığı ile kaleme alınan yazıda ise Taciklerin henüz ulusal bir kimlik inşa edemedikleri belirtilmiş ve içinde bulunulan vaziyet “Sovyetler sayesinde milletler kendi hürriyetlerini kazanmışlardır. Tacikler ise henüz bunu başaramadılar. Tacikler eğitim ve ilim konusunda bir aşama kat edemediler. Çok darbeler almış olsa da Tacikler, bütün bu zorluklara karşı direnç gösterebilmişlerdir.” (Vazifehaye Ma, 1924, s. 4) sözleri ile eleştirilmiştir.

Avaze Tacike Kem Begel’de Sedruddin Ayni’nin kaleme aldığı bir mektuba da yer verilmiştir. Ayni Avaze Tacike Kem Begel’in okurları için kaleme aldığı mektubunda bilhassa şehirli Taciklere hitaben şu sözlere yer vermiştir; “Taciklerin kendilerine ait neşriyeleri ve mektepleri yok. Taciklere hak ve hukuklarını nasıl anlatacağız? Taciklere Sovyet devletinin kuralları ve kanunlarına ilişkin nasıl bilgi vereceğiz? Bu hürriyet sürecinde Taciklerin bu vaziyeti çok kötü, kabul edilebilir değil.” (Ayni, 1924). Ayni’nin mektubunda yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere ulusal kimlik inşası için birer ideolojik aygıt görevi yüklenen yayın organlarına ve eğitim kurumlarına öncelikle ihtiyaç duyulmuştur.

Sedruddin Ayni *Numuneye Edebiyate Tacik, Adime, Dakbunde* adlı eserlerinde Tacik dilinin arılaştırılması ve halkın okuma-yazma öğrenebilmesi için kolaylıkla anlayabileceği bir biçime dönüştürülmesi gerektiğini savunmuştur. Sedruddin Ayni dilin sadeleştirilmesi, okuma-yazma oranının artırılması gerektiği konusunda “Öyle basitleştirelim ki bu dili Tacik bir çocuk bir ayda öğrenebilsin dili” demiştir. *Avaze Tacike Kem Begel* gazetesi Sedruddin Ayni’nin dikkat çektiği amaç doğrultusunda yayınlarını sürdürmüştür. Benzer yaklaşımı *Şuleye İnkılap* gazetesinde de görmek mümkündür (Cihangiri, 2017).

Tacik dilinin sadeleştirilmesi ve diğer dillerden gelen kelimelerden arındırılması gerektiği hususuna işaret eden çok sayıda yazıya yer verilmiştir. Zira söz konusu dönemde Semerkant’ta konuşulan Tacik dilinin Özbekçe ile iç içe geçmiş durumda olması Taciklerin dil konusuna yoğunlaşmalarına zemin hazırlamıştır (Derbareye Kitaphaye Mektebe Tacikistan, 1924).

Ulusal Kimlik İnşasında Eğitim ve Eğitimcilerin Önemi: *Danesh ve Amuzegar*

Tacikistan Devrim Konseyi’nin yayın organı olan *Danesh ve Amuzegar*, 5 Mart 1926’da Abbas Aliyov’un yönetiminde Duşanbe’de yayınlanmaya başlamıştır. Neşriyenin birincil hedef kitlesi öğretmenler olmuştur. Ulusal bilincin inşasında öğretmenlerin halk ile temasa geçen etkili taraflardan biri olması bu durumun nedenlerindedir. Ayrıca Tacikler arasında okur-yazar oranının çok düşük olması ve öğretmenlerin bu sorunun çözümü için harekete geçirilmek istenmesi de bir diğer belirleyici neden olarak sıralanabilir. *Danesh ve Amuzegar* aracılığıyla öğretmenlerin bilgilendirilip bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. *Danesh ve Amuzegar* iki haftada yayınlanmaya başlamış daha sonraki süreçlerde ise mali nedenler dolayısıyla aylık olarak neşredilebilmiştir.

Danesh ve Amuzegar’da yer verilen yazılar incelendiğinde 15-20 Temmuz 1926 tarihli sayısında Rahmetzade imzası ile “*Tacikistan Cumhuriyeti*” başlıklı yazı dikkat çekmektedir. Rahmetzade yazısında Tacikistan’ın vilayetlerine ilişkin tarihsel ve kültürel bilgilere yer vererek Tacikistan’ı çeşitli yönleriyle tanıtmaya çalışmıştır (Rahmetzade, 1926, s. 10). Gazetede yer verilen pek çok metinde Tacikleri diğer milletlerden ayıran tarihsel, dilsel ve kültürel çeşitli özelliklerinin vurgulandığı ve Tacikistan topraklarının “yüceliğinin” ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Danesh ve Amuzegar’da “*Amacımız*” başlığı ile yer verilen bir diğer yazıda ise *Danesh ve Amuzegar*’ın öğretmenler için iyi bir yol gösteren olduğu belirtilmiştir. Tacikistan’da eğitim ve öğretimin yeni bir alan olması ve halkın edebi Farsça’ya hâkim olmaması nedeniyle dönem gazete ve dergilerinin de halkın anlayabileceği bir dil ile yayın yapması gerektiği ileri sürülmüştür (Amuzegar, 1926, s. 2).

Danesh ve Amuzegar neşriyesinde Aliyov kaleme aldığı “*Meseleye Elif Baye Taze* (Yeni Alfabe Meselesi)” başlıklı yazısında Taciklerin alfabe değişikliğine ihtiyaç duyduklarını belirtmiş ve “Taciklerin, Farsça konuşan milletlerin geri kalma nedeni sadece dillerine Arapça kelimelerin geçmiş olması değildir, en büyük problem Arap alfabesinin kullanılmasıdır” şeklinde sözlerle yeni alfabeye geçilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur (Aliyov, 1926, s. 10; Cihangiri, 2017).

Yeni Tacik Alfabesine Geçiş Süreci: *Danesh-Binesh (Rehber'e Danesh)*

Danesh-Binesh, Maarif Bakanlığı tarafından 1 Ağustos 1927 tarihinde ilk sayısı 42 sayfa olmak üzere Semerkant'ta yayımlanmaya başlamıştır. *Danesh-Binesh*, *Avazê Tacike Kem Begel*'in matbasında toplam 1500 nüsha olarak yayımlanmıştır. *Danesh-Binesh*'in yayın ekibini Musevi, Muhammed Hasani, Uygur, Cebbari ve Nezrullah Bektaş oluşturmuştur.

Eğitim ve öğretim alanlarını merkezine alan *Danesh-Binesh* gazetesi aylık olarak yayımlanmaya devam etmiş ve 1 Eylül 1927'de adını *Rehber'e Danesh* şeklinde değiştirmiştir. Yeni nesil Tacik ulusalcılığının mimarlarının *Danesh-Binesh* ekibi ve okurları oldukları ifade edilmiştir. *Rehber'e Danesh*'te yer verilen yazılar incelendiğinde ulusal kimlik inşasında yeni Tacik alfabesine geçiş konusunu merkeze alan görüşleri ön plana çıkmaktadır. Bu hususta *Rehber'e Danesh*'te Sabit Monafzade tarafından kaleme alınan "Tacikistan ve Yeni Alfabetesi" başlıklı yazıda Monafzade, "İzin verin saygıyla bu silahlarını (alfabelerini) Araplara geri gönderelim ve yeni bir silah (alfabe) elimize alalım." (Monafzade, 1927, s. 4) şeklindeki sözleri ile ulusal kimlik için dil ve alfabenin önemine dikkat çekmiştir.

Monafzade yazısında, Latin alfabesinin kullanılması durumunda eğitim konusunda daha iyi başarı elde edileceği görüşünü savunmuştur. Monafzade, "Kızıl Tacikistan"ın (Sovyetlerin Tacikistan üzerindeki etkisine dikkat çekerek), Latin alfabesini kullandığı takdirde Farsça konuşan diğer milletler için bir model, iyi bir örnek olacağını ileri sürmüştür. Monafzade ayrıca, Latin alfabesine geçildiğinde toplumun farklı pek çok kesiminin daha kolay okuma-yazma öğrenebileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Sovyetlerin Taciklerin Latin alfabesini kullanmaları yönündeki amacının da Taciklerdeki okur-yazar oranını arttırmak olduğuna değinmiştir (Monafzade, 1927, s. 4). Monafzade'nin kaleme aldığı metinler incelendiğinde Sovyet yanlışı bir yaklaşımı ön plana çıkmaktadır.

Danesh-Binesh'in yayın kadrosundan Nezrullah Bektaş, yeni Tacik alfabesine dair 1928'de Bidariye Tacik gazetesinde yer alan yazısında, "Biz neye sahibiz? Elimizde ne var? Birkaç divan, liğat ve teşkereden başka neyimiz var bizden sonrakilere bırakabileceğimiz... Eski alfabe ile yazılanların kaç kişi okuyup anlıyor? Çoğu kişi bunları anlamıyor. O metinleri açıklayacak aracı biri olmadığı müddetçe kimse anlamayacak onları. Belli bir zümreye ait kişiler ancak anlayabilir yazılanları." (Bektaş, 1928) şeklindeki ifadeler ile Latin alfabesine geçilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Gulam Rıza Alizade ise Tacikistan'e Sorkh gazetesinde yer verilen yazısında klasik Tacik edebiyatının seçkin bir grubun edebiyatı olduğunu ve halka hitap etmediğini ileri sürmüştür. Alizade, klasik Tacik edebiyatını "Tacik halkının zihnini ve fikrini zehirleyen faydasız bir edebiyat" şeklinde tanımlamıştır (Alizade, 1930).

Söz konusu süreçte Taciklerin yeni alfabetesine ilişkin değerlendirmeler yapmak üzere alandaki öncü isimler konferanslar, konuşmalar gerçekleştirmişlerdir. Programlara katılmak üzere birçok Tacik diğer şehirlerden Semerkant'a gelmiştir. *Rehber'e Danesh*'in 1928 yılının Ağustos-Eylül aylarında yayınlanan sayılarının ilk 6 sayfası yeni Tacik alfabesi (Latin harfleri ile) kullanılarak metinler yayımlanmıştır (Cihangiri, 2017).

Ayrıca çalışma kapsamındaki yayınlarda Taciklerin kullandığı alfabenin değiştirilmesi gerektiği yönünde telkinde bulunan yazarların büyük bir çoğunluğunun kaleme aldıkları yazılarda Sovyetlere yönelik kullandıkları ifadeler dikkat çekicidir. Bu durum Sovyetlerin Tacikistan üzerindeki etkisine dair dönem yazarlarının yaklaşımı ortaya koymaktadır. Öte yandan Farsça'nın dönemin matbuatında yer verilen metinlerde "Tacik dili" ifadesi kullanılarak zikredilmesi de Sovyet etkisinin önemli bir göstergesidir. Zira Farsça'nın Müslüman kimliği ile özdeşleşmiş bir dil olması dönem yazarlarını temkinli bir tutuma sevk etmiştir. Yazarlar, Sovyetlerin Taciklere yönelik olası bir engelleme ve kısıtlama uygulayabileceği ihtimaline karşı Farsça ifadesi yerine "Tacik dili" tanımlamasını yapmış ve ulusal kimliğin önemli bir unsuru olarak işaret edilen dile yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Sonuç

Tacikistan'da ulusal kimlik inşasına yoğunlaşılan 1920-1930 yılları arasındaki süreçte dil ve tarih temelli bir kimlik oluşumu için medya etkin bir araç olarak kullanmıştır. Tacikistan'ın Büyük Horasan'dan kalan bir parça olduğunu savunan Tacikler, Farsça dili üzerinden bir aidiyet oluşturmaya çalışmışlardır. Farsça ve Büyük Horasan'ı referans alarak tarihi kimliklerini güçlendirmeyi amaçlayan Tacikler, Samani Devleti'ni referans alan tarihsel arka plan ile bölgenin kadim halkı oldukları iddiasını dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde vurgulamışlardır.

Farsça dili ve Samani Devleti üzerine temellendirilen kimlik inşasının bir uzantısı olarak neşredilen gazeteler Tacik dilinde (Farsça) yayınlanmaya başlamışlardır. Söz konusu dönemde Farsça dilinde yayın yapmaya başlayan gazeteleri/neşriyeleri *Danesh ve Amuzegar*, *Avaze Tacike Kem Begel*, *Danesh-Binesh (Rebber'e Danesh)* şeklinde sıralamak mümkündür. Mezkûr yayın içerikleri incelendiğinde sıklıkla vatan, dil, Tacik tarihi, Tacik kültürü ve Tacik kimliği gibi konulara dikkat çekildiği tespit edilmiştir.

Ulusal kimlik inşası için birer ideolojik aygıt görevi yüklenen gazetelerde Taciklerin tarihleri, dilleri ve kültürlerine ilişkin halkı bilgilendirici yazılara yer verilmiş ve gazeteler aracılığı ile ulusal bilincin uyandırılması amaçlanmıştır. Bu hususta Tacik dilinin sadeleştirilmesi ve diğer dillerden gelen kelimelerden arındırılması gerektiği konusunda yayınlar yapılmıştır. Basın ile eğitim kurumlarının üzerinde durulması gereken öncelikli alanlar olduğuna işaret edilmiştir.

Gazeteler aracılığı ile öğretmenlerin bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesi amaçlanmış ve bunun için de *Danesh ve Amuzegar* ile *Danesh-Binesh* gazeteleri yayınlanmaya başlamıştır. Öğretmenlerin bilinçlendirilerek harekete geçirilmesi gerektiği sıklıkla gazetelerde gündeme getirilmiş ve öğretmenlere yönelik yazılar kaleme alınmıştır. Böylelikle Taciklerin okuma-yazma oranı yükseltilmeye çalışılmıştır. Gazeteler ulusal bilincin uyandırılması ve ulusal kimliğini inşasında adeta “uyanışın kaynağı” olarak görülmüşlerdir.

Dönem gazeteleri Tacik kimliğini reddeden uluslara karşı bir mücadele alanına dönüştürülmüş ve tarihsel Tacik kimliğine karşı çıkan eserlere yönelik reddiyeler kaleme alınmıştır. Gazetelerde Tacik kimliği tarihsel ve dilsel bir çerçeveye çizilerek savunulmuş, Tacikleri ulusal anlamda tanıtmaya ve tanımlamaya yönelik çok sayıda yazıya imza atılmıştır.

Etik Beyan

“*Medyanın Ulusal Kimlik İnşası Süreçlerinde Rolü/İşlevi: Tacikistan Örneği*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aliyov, A. (1926). Meseleye Elif Baye Taze. *Danesh ve Amuzegar*, 10.
- Alizade, G. R. (18 Nisan 1930). Chirag Paye Khodra Rushen Nemikoned. Ruznameye Tacikistan'e Sorkh.
- Amuzegar, D. V. (1926). Mekhsede ma. *Danesh ve Amuzegar*, (1)2.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler* (Çev: İ. Savaşır) İstanbul: Metis Yayınları.
- Ayni, S. (1924). Mektup. *Avaze Tacike Kem Begel*, 1.
- Begel, A. T. (1924). Derbareye Kitaphaye Mektebe Tacikistan. *Avaze Tacike Kem Begel*, 3.
- Begel, A. T. (1924). Vazifehaye Ma. *Avaze Tacike Kem Begel*, (2), 4.
- Bektaş, N. (15 Mayıs 1928). Destaviz Beraye Teshvigad Cheyane ElifBaye Nov. Ruznameye Bidariye Tacik.
- Burke, P., & Briggs, A. (2004). *Medyanın toplumsal tarihi* (Çev: İ. Şener). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Cihangiri, G. (2017, 9 16). Pishderamedi Ber Ter'e Hoviyete Milliye Taciki 1920-1930. Openasia.Org: Openasia.Org: <https://Openasia.Org/Item/19113/گ-1920--1930-،-ملی-تاجیکی>, Adresinden Alındı
- Deutsch, K. W. (1966). *Nationalism and social communication: An inquiry into the foundations of nationality*. New York: The Technology Press of The Massachusetts Institute of Technology.
- Dudoignon, S. A. (1993). Changements Politiques Et Historiographique En Asie Centrale Tadjikistan Et Uzbekistan 1987-1993. *CEMOTI Cahiers d'Etudes Sur La Mediterranee Orientale Et Le Monde Turco-Iranien*, 83-135.
- Ferecirad, A. ve Derkhor, M. (2009). Berresiye Huviyetyabiye Tacikistan Der Bestere Tarikhiye Khorasane Bozorg. *Pejoeshtnameye Khorasane Bozorg*, 109-114.
- Grousset, R. (2000). *İmparatoriye sebraneverdan* (Çev: A. Bakide). Tahran: Neshre İlmi ve Ferhengi.
- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin durumu: Kültürel değişimin kökenleri* (Çev: S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Herevi, C. (2020). Vakaviye Ruyekerde Tarikhpejohane Muasire Tacikistan Be Hukumete Samaniyan. *Feshtnameye Tarikhnegari ve Tarikhnegari Daneshgah-e El Zebra*, 257-279.
- Hopf, T. (1998). The promise of constructivism in international relation theory 177-200. *International Security*, 177-200.
- İsmailzade. (1924). Baz der etrafe meseleye Taciki. *Avaze Tacike Kem Begel*, 6, 4.
- Kaşani, E. (1924). Müjde ve tebrik. *Avaze Tacike Kem Begel*, 3, 4.
- Kudbuldin, A. (2007). “Cayegah-e Din Der Matbuate Tacikistan. *Feshtnameye Rayizeni Ferhengiye Cumhuriye İslami İran Der Tacikistan*. 59-66.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve kültürel kimlik: Üçüncü dünya gerçeği* (Çev: N. N. Domaniç). İstanbul: Sarmal.
- Monafzade, S. (1927). Tacikistan ve Elifbaye Nov. *Rehbere Danesh*, 4.

- Muhammed, N. ve Gevdam, S. A. (2009). Buhrane Huviyete Milli Ve Shekafe Devlet Ve Millet Der Esre Cihanishoden: Nekhshe Zeban Ve Mezhep Der Behse Huviyete Milli Der Tacikistan Ve Kazakistan. Feslnameye Ulumi Siyasi Ve Revabite Beynelmilel, 229-261.
- Nicholayova, L. (2001). *Tacikistan (Tebevvulate Siyasi İctumayi Der Yek Sed Sale Ekbir)* (Çev: S. Ekhevan). Tahran: Vezarete Umure Kharici.
- Rahmetzade. (1926). Cumhuriyete Tacikistan. *Danesh Ve Amuzegar*, 3-4, 10.
- Schlesinger, P. (1994). *Medya devlet ve ulus: Siyasal şiddet ve kollektif kimlik* (Çev: M. Küçük) İstanbul: Ayrıntı.
- Shukurov, M. C. S. (2003). *Costarba: Derbareye Zeban, Edeb ve Ferbenge Tacikistan* (Edt: M. Mirshahi). Yayınevi: İntisharate Esatir.
- Smith, A. (1994). *Milli kimlik* (Çev: B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2010). When is a nation. *Geopolitics*, 7(2), 5-32.

EXTENDED ABSTRACT

From past to present, mass media have played a key role in developments such as increasing the hegemony of the state at national borders and the emergence of forms of government based on public participation in the nation-state building process. In the classical texts on nationalism, it is stated that the mass media play an active role in the shaping, institutionalization, and dissemination of identities in the nation-building processes. Anderson, one of the leading names in nationalism studies, stated that the media is the primary and fundamental factor in the construction of national identity, and the formation of the idea of eternity/anciently with capitalist broadcasting was supported.

In the 18th century, while the idea of nationalism gained a cultural and folkloric identity in the first stage, in the 19th century, national feelings turned into an inspiring desire that led people to be governed under the same government. In the 20th century, nationalism has become a matter of mass support. The fact that the media gradually began to abolish the boundaries of space and time was able to coordinate the simultaneous imagination of people in the face of events, and thus the representations could be experienced in a way that creates a common sense. Mass media have been effective channels in the creation of common national sense and consciousness for the national identity construction process of Tajikistan, one of the states established in Central Asia under the control of the Soviets at the beginning of the 20th century.

The new nation-states, which were established by considering the ethnic origins living in Central Asia, we're able to declare their independence with the dissolution of the Soviet Union. With the collapse of the Soviet Union, the imposition of communist identity disappeared and these newly established states made a rapid return to their traditions and history while building their national identities.

In this study, the role of the media in the national identity construction process is discussed through Tajikistan's national identity construction process. In this context, the relationship between the media and the construction of national identity was emphasized, and then how the media was instrumentalized in the construction of this identity in Tajikistan was examined through the newspapers and magazines of the period. As a result of the literature review, it was determined that between the years 1920-1930 there was an intense focus on national identity. A "return to essence" reflex based on the ideas of prominent Tajik historians such as Nehman Nehmetov and Babacan Gafurov (Bobojon Ghafurov) is striking.

The newspapers, which were published as an extension of the identity construction based on the Persian language and the Samani State, started to be published in the Tajik language (Persian). It is possible to list the newspapers/published newspapers/published in the Persian language in the mentioned period as Danesh and Amuzegar, Avaze Tacike Kem Begel, Danesh-Binesh (Rehber'e Danesh). When the contents of the aforementioned publications are examined, it has been determined that they often focus on topics such as homeland, language, Tajik history, Tajik culture, and Tajik identity.

In the newspapers, which are assumed to be an ideological device for the construction of national identity, informative articles about the history, languages, and cultures of Tajiks were included and it was aimed to awaken national consciousness through newspapers. In this regard, publications have been made on the need to simplify the Tajik language and purify it from words from other languages. It has been pointed out that the media and educational institutions are priority areas that should be emphasized.

It was aimed to raise the awareness and mobilization of teachers through newspapers, and for this purpose, Danesh and Amuzegar and Danesh-Binesh newspapers began to be published. The necessity of raising awareness of teachers and mobilizing them has often been brought to the agenda in the newspapers and articles have been written for teachers. Thus, the literacy rate of Tajiks was tried to be increased.

Newspapers have been seen as the “source of awakening” in the awakening of national consciousness and the construction of national identity.

The newspapers of the period were transformed into a field of struggle against the nations that rejected the Tajik identity, and refusals were written against the works that opposed the historical Tajik identity. Tajik identity was defended in newspapers by drawing a historical and linguistic framework, and many publications were made to introduce and describe Tajiks nationally.

While the newspapers and magazines of the period were the areas where the national identity was matured, it also allowed the discussion of opposing views in the identity construction process. At the beginning of the discussion areas that come to the fore are the issues such as Tajik national identity within the framework of the enlightenment perspective, the coexistence of Tajiks in the axis of the socialist approach, and the problems encountered in the identity construction process.

In the published newspapers and magazines, refusals were written against the nations that rejected the Tajik identity, especially the Uzbeks, and the Tajik identity was almost defended by the writers of the newspaper and magazines by drawing a historical framework. Among the titles of the articles in the newspapers, titles such as "This is us", "We are in this geography", "Which region belongs to us", "We plant something in each region" come to the fore. As it can be understood from the titles of the articles, the authors have made the introduction and definition of Tajiks nationally on the agenda.